
С. ГІЗІМЧУК

*доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук*

О. ОЛІЙНИК

*викладач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
здобувач кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

УДК 343.3/7:502/504

Предмет незаконного заволодіння грунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239¹ КК України)

Розглядаються питання щодо ознак та властивостей предмета злочину, передбаченого ст. 239¹ КК України «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель». Доведено, що вказівка на родючість як на виняткову властивість (ознаку) предмета цього злочину не повною мірою відповідає усталеному у природознавстві розумінню властивостей ґрунту. Запропоновано застосовувати поняття «гумусний горизонт ґрунту».

Ключові слова: незаконне заволодіння, ґрунтовий покрив, гумусний горизонт ґрунту.

Законом України від 5 листопада 2009 р. № 1708-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за правопорушення у сфері довілля» чинні Кримінальний кодекс

України (далі – КК) та Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) було доповнено нормами, що передбачають відповідальність за незаконне заволодіння ґрунтовим по-

кривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239¹ КК та ст. 53⁴ КУпАП) [11]. При цьому вказані норми передбачають аналогічну дію (незаконне заволодіння) і предмет (грунтовий покрив (поверхневий шар) землі), однак настання кримінальної відповідальності пов'язується зі створенням винною особою небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля (ч. 1 ст. 239¹ КК). Запровадження вказаних змін, зокрема до КК, потребує відповідного дослідження та з'ясування змісту кожної з ознак злочину. З цих міркувань автори пропонованої статті мають за мету з'ясувати та дослідити ознаки предмета злочину, передбаченого ст. 239¹ КК.

Щодо властивостей предмета злочину, передбаченого ст. 239¹ КК «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель», у теорії кримінального права висловлені думки, які дещо розрізняються за широтою обґрунтування, однак сходяться у головному. Так, М. В. Хворостяний, розглядаючи поверхневий покрив, вказує, що він являє собою сукупність ґрунтів, що покривають земну поверхню. У свою чергу, до ґрунту цей науковець відносить пухкий поверхневий шар ґрунтового шару, який має родючість [13, с. 482]. Інші науковці також вказують на родючість як на ознаку поверхневого шару ґрунту [6, с. 412; 8, с. 752; 1, с. 9; 9]. При цьому П. С. Берзін застосовує більш загальний підхід і відмічає, що поняття ґрунтового покриву є похідним від поняття ґрунту і характеризує певний поверхневий шар ґрунту, що розташовується у просторі земельної ділянки (землі) [1, с. 9]. Далі, спираючись на положення норми ст. 53⁴ КУпАП та інших, що передбача-

ють відповідальність за порушення порядку використання земель (ст. 53 КУпАП), зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без належного дозволу (ст. 53³ КУпАП), а також ст. 168 Земельного кодексу України (далі – ЗК) науковець звертає увагу на застосування законодавцем у ст. 53⁴ КУпАП як рівнозначних понять «ґрунтовий покрив» та «поверхневий шар», а у ст. 53³ КУпАП – понять «ґрунтовий покрив земельних ділянок» та «родючий шар ґрунту». На підставі вказаного законодавчого рішення П. С. Берзін вважає, що «сутність незаконного заволодіння ґрунтовим покривом має полягати у безоплатному знятті та перенесенні родючого ґрунту земельної ділянки» [1, с. 10]. Натомість колектив науковців Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого не лише вказує на родючість ґрунту, як ознаку (властивість) предмета розглядуваного злочину, а й, посилаючись на Модельний закон «Про охорону ґрунтів», що був прийнятий на 29-му пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав – учасниць СНД, зазначає, що ґрунти – це природний або змінений у результаті господарської та іншої діяльності поверхневий шар землі, що складається з мінеральних і органічних речовин, води, повітря, ґрунтових організмів і продуктів їх життєдіяльності, що володіє родючістю, структурою і властивостями, необхідними для існування рослин і тварин, життєзабезпечення і діяльності людини. Крім того, ці автори звертають увагу на положення ст. 19 ЗК, згідно з якою землі України мають цільове призначення, поділяються на відповідні категорії і ви-

користовуються відповідно до рішень уповноважених органів [6, с. 412]. Також ними відмічається, що держава піклується про раціональне використання та охорону земель, створення сприятливого екологічного середовища та поліпшення природних ландшафтів (ст. 182 ЗК), досягаючи бажаного результату шляхом запровадження сукупності соціально-економічних та екологічних заходів (землеустрою) [6, с. 413]. Далі, беручи до уваги, що незмінною складовою рішень щодо використання тієї чи іншої земельної ділянки є наявність відповідного проекту і підсумовуючи дослідження порушеного питання, ці науковці пропонують визнавати предметом злочину, передбаченого ст. 239¹ КК, ґрунтовий покрив (поверхневий шар) земель, що використовується з порушенням умов, установлених у проекті землеустрою [6, с. 413].

Зі свого боку, погоджуючись із тим, що ґрунтовий покрив, незаконне заволодіння яким карається за ст. 239¹ КК, повинен мати родючість, зазначимо, що сама по собі на неї вказівка не повною мірою розкриває сутність розглядуваного злочину, оскільки є похідною від низки базових якостей ґрунту. Крім того, родючість ґрунту, що буде обґрунтовано нижче, має сезонний характер і може скластися хибне враження, що і норма ст. 239¹ КК діє «сезонно». Також наведені наукові позиції та точки зору щодо поняття предмета цього злочину не містять відповідей на деякі, як видається, принципи питання. До таких, зокрема, можна віднести ступінь родючості або відсотковий вміст поживних речовин, мінімальне значення якого є необхідним для визнання ґрунту ро-

дючим, зміст поняття «поверхневий шар» або ж глибина залягання родючого шару та інші питання, вирішення яких, на наш погляд, має важливе значення для кваліфікації злочину за ст. 239¹ КК та відмежування його від суміжних адміністративних правопорушень. Щодо вказівки на порушення умов, установлених у проекті землеустрою, то вважаємо, що цей аспект слід віднести не стільки до предмета розглядуваного злочину, скільки до його об'єктивної сторони.

З приводу ознак (властивостей) предмета розглядуваного злочину вважаємо за необхідне звернутись до наукових напрацювань у галузі ґрунтознавства. Зокрема В. І. Канівець, аналізуючи природне призначення ґрунту, зазначає, що той «нерозривно пов'язаний з рослинністю і ... є шаром землі до тієї глибини, до якої поширюється більша частина маси коріння» і надає обґрунтування висновку щодо товщини (глибини залягання) такого шару – «за допомогою кореневої системи в ґрунтах, наприклад, створюється шпаруватість, від якої залежить швидкість проникнення повітря і води в товщу ґрунту» [3, с. 62]. Отже, продовжує науковець, «здатність забезпечувати ріст і відтворення рослин усіма необхідними умовами – найхарактерніша і найцінніша його властивість, відома вона як родючість ґрунту» [3, с. 63].

Про родючість як про головну та основну властивість говорить і Н. А. Качинський, однак, на його справедливую думку, ця властивість є похідною і залежить від низки інших [4, с. 54]. Гадаємо, така позиція заслуговує на докладне вивчення.

Розглядаючи історію виникнення сучасного ґрунту, Н. А. Качинський вказує, як видається, на дуже важливий той момент, що утворення ґрунтів на землі розпочалось із появою на ній живих істот, з яких і завдяки яким утворюється перегній чи гумус, і наголошує, що «без перегною немає ґрунту» [4, с. 47]. На підтвердження своїх слів науковець наводить результати перепікання ґрунту у вогні. Так, зазвичай сірого, чорного чи коричневого кольору ґрунт після вказаної процедури набуває цегляно-червоного чи жовтого кольору. Подібна зміна пояснюється, на думку Н. А. Качинського, згорянням перегною, який і надавав ґрунту відповідного забарвлення. «У різних ґрунтах міститься різна кількість перегною. В одних він становить лише соту частку від ваги (один відсоток чи менше), в інших його кількість доходить до 10 відсотків і більше» [4, с. 47]. З іншого боку, можемо зауважити, що окрім перегною (гумусу) близько 90–95 відсотків ваги ґрунту (для чорнозему) припадає на інші складові. Щодо значення цих складових для родючості, то Н. А. Качинський зазначає таке: «всі властивості ґрунту, важливі для розвитку сільськогосподарських рослин, набувають найкращого вияву у структурних ґрунтах. Структурні ґрунти містять у собі одночасно воду та повітря» [4, с. 64]. Однак ні вода, ні повітря не мають вирішального значення для предмета розглядуваного злочину, оскільки, зрозуміло, є змінними складовими і одержуються вони людиною з інших джерел. Чого не можна сказати про гумус. Більше того, наявність у ґрунті вказаних складових є не стільки його властивістю, скільки на-

слідком взаємодії природних явищ. «Педосфера (ґрунтовий покрив) перебуває у тісній взаємозалежності і постійній взаємодії з літосферою, біосферою, гідросферою та атмосферою, відіграючи важливу загальнопланетну роль в історії нашої планети», – справедливо стверджує В. А. Ковда [5, с. 12]. З ним погоджуються й інші фахівці-ґрунтознавці [10, с. 13].

Крім води та повітря у ґрунті, який характеризується родючістю, до його складу входять тверді часточки (подрібнена і перемішана материнська основа) та живі організми. «Під кожним ґрунтом залягає та порода, на якій ґрунт утворився. Ця порода мовби родила ґрунт і її називають материнською гірською породою» [4, с. 41–42]. Далі, на відміну від гірських порід, ґрунт найтіснішим чином пов'язаний із діяльністю різноманітних організмів. Численні комахи, тварини, що риють землю, щільно населяють ґрунт, перемішують його масу, стають після відмирання джерелами органічної речовини і матеріалом для життєдіяльності мікроорганізмів. Бактерії та гриби, які населяють ґрунт, продукують у кінцевому результаті гумусові речовини, специфічні ферменти, антибіотики і подекуди токсини. Всього цього гірські породи не мають [5, с. 30; 4, с. 29–30; 3, с. 28–29]. Указані особливості поверхневих шарів ґрунту дозволили науковцям-природознавцям виділити і в подальшому оперувати поняттям «гумусний горизонт ґрунту» [5, с. 30; 3, с. 75; 10, с. 292; 12, с. 6]. Гадаємо, застосування вказаного поняття у редакції ст. 239¹ КК є більш доцільним з огляду на відбиття ним сутності природного блага,

суспільні відносини щодо користування яким і підлягають охороні з боку закону.

Звертаючись до ознак гумусного горизонту ґрунту, які можуть розглядатись як обов'язкові при кваліфікації відповідних діянь¹, слід визначити місце такого горизонту серед інших шарів землі, склад гумусу, мінімально необхідний його вміст у ґрунті та власне товщу горизонту.

У своїх дослідженнях будови ґрунтів В. А. Ковда зазначає, що сукупність генетичних ґрунтових горизонтів об'єднується поняттям «профіль ґрунту» і що кожен ґрунт має власний, характерний для нього профіль, тобто черговість і характер горизонтів [5, с. 22]. Спочатку визначається гірська порода, яка не займана ґрунтоутворними процесами. В. А. Ковда пропонує позначати цю породу літерою D [5, с. 22]. В окремих випадках гірську породу вкриває ще не ґрунт, а так звана порода, що підстилає ґрунтовий профіль. Такий «прошарок» науковець пропонує позначати буквою P [5, с. 23]. Далі, вище профілю P, розташовується горизонт C, «який являє собою видозмінену ґрунтоутворними процесами ґрунтоутворюючу породу» [5, с. 23]. Наступний горизонт, у разі надзволоченості від ґрунтових вод або ж від поверхневого заболочення, має сизе, голубувате чи зеленувате забарвлення і отримав назву «глей». У разі відсутності надлишкових ґрунтових вод формується горизонт B, що має щільну та важку консистенцію, буре чи коричнювате забарвлення, збагачений колоїдно-дисперсними глиня-

ними мінералами і сполуками полуторних оксидів [5, с. 22].

На думку В. А. Ковди та інших фахівців із питань ґрунтоутворення, «найбільш суттєвим та характерним горизонтом є верхній зафарбований темним кольором горизонт. Цей верхній, із вмістом гумусу, горизонт позначається літерою A. Гумусний горизонт A може бути поділений на підгоризонти A¹, A², A³. Окрім гумусу, цей горизонт збагачений специфічними мінеральними сполуками, котрі є продуктами ґрунтоутворення» [5, с. 22]. Крім того, у гумусному горизонті виділяють орний шар (позначається буквою A_{ор} і має особливості, що зумовлені розорюванням, наявністю добрив і впливом кореневих систем культурних рослин) [5, с. 22]. Маючи товщину 15–25 см (залежно від глибини розорювання) орний шар все ж неоднорідний. Як зазначає В. І. Канівець, «влітку весь орний шар стає теплим (22–26°C для відкритого ґрунту) і активність у ньому мікроорганізмів по глибині значно вирівнюється та все ж при достатній зволоженості найбільша активність завжди приурочена до мілкого поверхневого шару – близько 0–5 см» [3, с. 32]. Наведена точка зору дозволяє виділяти в межах гумусного горизонту окремі шари, наприклад «мілкий поверхневий шар». Якщо ж земля облогує, то на її поверхні формується дерн із дикорослин, їх кореневих систем та залишків життєдіяльності. Як орний шар, так і дернуватий у теорії ґрунтознавства називають «гумусно-активним» підгоризонтом, що видається цілком слушним з огляду на найвищий відсотковий вміст поживних речовин для рослин – «у чорноземів

¹ Йдеться про ст. 239¹ КК та відповідні статті КУпАП.

типових акумулятивний профіль глибиною 80–120 см складається із верхнього гумусово-активного горизонту і двох перехідних із різним відсотком гумусу: верхній (більш гумусний, як правило, карбонатний) і нижчий (менш гумусний)» [12, с. 20].

Говорячи про потужність того чи іншого профілю, а саме гумусного, слід враховувати умови, тривалість та історію ґрунтоутворення. При цьому як критерії його вимірювання науковці пропонують брати до уваги «глибину перетворюючого впливу наземних кліматичних факторів, кореневої системи рослин і ґрунтової фауни» [5, с. 23]. Як свідчать результати цільових досліджень у високогірному кліматі (що є типовим для Карпат та Криму), де умови життєдіяльності ґрунтових організмів несприятливі і де низькі температури уповільнюють хімічне та фізичне вивітрювання, утворюються малорозвинені ґрунти із потужністю 10–20 см. В умовах жаркого, вологого тропічного клімату, там, де ерозійні процеси не видаляють продуктів вивітрювання й ґрунтоутворення, потужність ґрунтів сягає найбільших розмірів, що вимірюються декількома метрами, а додаючи кору вивітрювання – й десятками метрів [5, с. 23]. Звичайно, в Україні таких потужних горизонтів немає, однак деякі відомості свідчать про значний земельний національний ресурс. Так, у Прикарпатті, Карпатах і Закарпатті, ґрунтовий шар яких представлений буроземами, дерново-буроземними, підзолисто-глейовими, лугово-буроземами кислими ґрунтами, потужність гумусного горизонту становить 41–70 см, у зоні Лісостепу, зайнятий переважно чорноземами типовими, –

71–120 см. Така потужність характерна й для чорноземів звичайних перехідної смуги від Лісостепу до Степу (лише незначні площі займають ґрунти потужністю 41–70 см – головним чином це темно-сірі ґрунти та чорноземи опідзолені). Надпотужні горизонти (більш як 120 см) зустрічаються лише у нееродованій Придніпровській низині. У Степовій та Сухостеповій зонах домінують ґрунти з потужністю гумусного горизонту 41–70 см (чорноземи звичайні, звичайні малопотужні, південні, темно-каштанові і каштанові ґрунти). «Близько третини площ ґрунтів України має потужність гумусного шару 71–120 см, приблизно стільки ж – потужністю 41–70 см та потужністю 26–40 см і менше», – підсумовує В. В. Медведєв [7, с. 107–108]. Приблизно такі ж результати повідомляє й В. І. Канівець [3, с. 87–89]. Результати цих та інших моніторингових досліджень надають правоохоронним органам можливість вірно визначити товщу незаконно знятого (і наразі, наголошуємо, відсутнього) гумусного горизонту. Відповідно, це забезпечує правильну правову оцінку вчинених протиправних дій.

Крім цього, як нам видається, вказівка на потужність гумусного горизонту, незаконне заволодіння яким карається законом, дозволяє відмежувати злочинні дії від суміжного адміністративного делікту (а саме ст. 239¹ КК та ст. 53⁴ КУпАП). Як випливає з тверджень науковців-ґрунтознавців, потужність гумусного горизонту залежить від проникаючої дії сонячного тепла, достатності вологи, глибини кореневої системи надземних рослин тощо. Тобто у разі зняття 20-сантиметрового шару ґрунту в гумусному горизонті загаль-

ною товщиною, наприклад 70 см, на місці зняття (за умови збереження інших сприятливих ґрунотворенню природних факторів) сонячне тепло починає активно прогрівати материнську породу на глибину тих самих знятих 20 см, у подальшому у ній же з'являються типові мікроорганізми, вона пронизується кореневою системою і за збігом певного часу¹ частина материнської породи перетворюється на ґрунт та «переходить» до гумусного горизонту. Інакше кажучи, зняття правопорушниками «активно-гумусного» підгоризонту та залишення на місці менш гумусних підгоризонтів (A^2 , A^3) може бути кваліфіковане як адміністративне правопорушення. У разі ж зняття всього гумусного горизонту чи у частині, за відсутності якої виникає загроза деградації земельної ділянки, виникнення вітрової чи водної ерозії ґрунту, вчинене кваліфікується як злочин. Так, Старовижівський районний суд Волинської області, постановляючи 16 січня 2014 р. обвинувальний вирок у справі № 168/1009/13-к та кваліфікуючи злочин за ч. 1 ст. 239¹ КК, зазначив, що підсудний своїми незаконними діями призвів до деградації земельної ділянки у сільськогосподарському виробництві та непридатності її до використання за цільовим призначенням без проведення робіт по рекультивції.

Показники щодо глибини залягання гумусного горизонту набувають особливого значення у разі його правомірного зняття, наприклад на ділянках, що

відведені під забудову. У подібних випадках вимагається дотримання вимог ГОСТ 17.5.3.06-85. «Охрана природы земли. Требования к определению норм снятия плодородного слоя почвы при производстве земляных работ» [2].

Об'єктивність слідчої та судової оцінки вчиненого також залежить від складу гумусу, який був у незаконно знятому горизонті, а також його відсотковому вмісті. Не вдаючись до викладення розгорнутого дослідження складу та властивостей гумусу, зазначимо, що він складається з різних частин, «є вмістилищем сірки, фосфору, азоту, зольних елементів» [3, с. 63].

Найголовніша за кількістю та значущістю його частина – це гумінові та ульмінові речовини, що надають перегною та ґрунту темного кольору. Ця частина перегною утворюється у ґрунті у результаті розкладу органічних речовин бактеріями і, можливо, виділяється ними. Вона малорозчинна у воді, важко вимивається з води і тому може накопичуватись у ній у великій кількості [4, с. 47]. Гумус, у якому багато темних гумінових та ульмінових речовин, є найбільш цінним. Його інколи називають «солодким» гумусом і саме він сприяє підвищенню родючості. Нарівні з «солодким» у ґрунті є інший – «кислий», світло зафарбований гумус. Він представлений у ґрунті креновою та апокреновою кислотами, які утворюються у результаті життєдіяльності грибів. Їх ще називають фульвокислотами. Ці кислоти, як і їхні сполуки у ґрунті, сильнорозчинні у воді, а тому легко вимиваються з ґрунту, мало у ньому затримуються. Вони не сприяють підвищенню родючості [4, с. 48]. Щодо деяких особливостей гумусу вельми показовою є родю-

¹ Природним шляхом гумусний горизонт утворюється протягом кількох століть, а при штучному формуванні потрібно внести щонайменше 400–500 т/га органічних добрив (упродовж ряду років) [3, с. 75].

чість ґрунтів пустель та напівпустель. У цих місцевостях із незначною кількістю рослин на поверхні, малою кількістю опадів перегній утворюється із мікробів, які живуть у ґрунті. Власне ґрунт тут білий чи сірий, тому що сухий, у ньому багато вапна і мало гумусу, проте цей гумус багатий таким необхідним для рослин азотом [4, с. 49]. Інакше кажучи, вчинення злочину, передбаченого ст. 239¹ КК, може мати місце у тому числі на територіях пустель та напівпустель.

На додаток відмітимо, що гумус (перегній), окрім вмісту поживних речовин, має важливе значення у будові структури ґрунту. За висновками вчених, він склеює ґрунтові часточки і ті збираються у пористі зернинки. Чим більше у ґрунті перегною, який складається з гумінових та ульмінових речовин, тим ці зернятка міцніші і шпаруватіші. Вони швидко насичуються водою, але довго не розмокають у ній і чинять значну протидію розпилуванню під час орання. Ґрунт стає пухким, добре пропускає воду й повітря і одночасно утримує їх. Навпаки, у ґрунтах, які бідні на перегній, таких зерняток мало і вони вкрай неміцні: легко розпливаються у воді і розбиваються під час орання, а сам ґрунт «пилить». Після дощу на ньому утворюється кірка, яка, з одного боку, сильно випаровує воду, що є у ґрунті, а з другого – погано пропускає у нього повітря та дощові опади [4, с. 50].

Кількісний вміст і якість гумусу залежать від кліматичних умов, гранулометричного складу ґрунту (вмісту глинистої або мулистої фракцій), походження ґрунту за типом природної рослинності (лісова, степова), окисно-відновних умов та ін. Розорюваний гу-

мусний горизонт у дерново-підзолистих пилувато-піщаних ґрунтах Полісся містить 0,5–0,8 % гумусу (в супіщаних близько 1 %), у сірих лісових суглинкових – 1,5–2,7; чорноземах – 3–5; лучно-чорноземних ґрунтах – до 6,5; темно-каштанових глинистих у посушливому степу – 1,7–3; супіщаних – 0,7–1,5; бурих лісових ґрунтах (буроземах) тепло-го поясу Карпат – 2, а прохолодного поясу – 4–5 % [3, с. 63].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що визначальною властивістю предмета розглядуваного злочину є вміст гумусу, який перш за все є показником родючості ґрунту. І хоча вміст гумусу зі зміною географічної широти залягання ґрунту різниться, однак без нього ґрунт втрачає свою значимість як складова суспільних відносин, охоронюваних законом про кримінальну відповідальність. Власне присутність та відсотковий вміст гумусу формують гумусний горизонт ґрунту, що і визнається предметом злочину, передбаченого ст. 239¹ КК України. Для його позначення у природознавстві (ґрунтознавстві) застосовують літеру А і в межах цього шару землі можуть виокремлюватися орний шар (A_{op}) або дерн («гумусно-активний» підгоризонти), а також підгоризонти із меншим відсотковим значенням вмісту гумусу A^2 , A^3 , що залягають глибше від поверхні.

У подальшому автори пропонованої статті мають за мету дослідження об'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 239¹ КК України, і викладені наукові результати можуть бути використані при з'ясуванні сутності об'єкта вказаного злочину, ознак об'єктивної сторони (суспільно небезпечного діяння та його наслідків).

Список використаної літератури

1. Берзін П. С. Проблеми визначення окремих ознак складу незаконного заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель ст. 239¹ КК України / П. С. Берзін // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Юрид. науки. Вип. 89 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – С. 9–13.
2. ГОСТ 17.5.3.06-85. Охрана природы земли. Требования к определению норм снятия плодородного слоя почвы при производстве земляных работ. – Введ. с 01.07.86. – М. : Госстандарт, 1985. – 5 с.
3. Канівець В. І. Життя ґрунту / В. І. Канівець. – К. : Урожай, 1990. – 160 с.
4. Качинский Н. А. Происхождение и жизнь почвы. (Краткий очерк) / Н. А. Качинский. – 4-е изд., доп. – М. : Сов. наука, 1952. – 108 с.
5. Ковда В. А. Основы учения о почвах. Общая теория почвообразовательного процесса : в 2 кн. / В. А. Ковда. – М. : Наука, 1973. – Кн. 1. – 446 с.
6. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
7. Медведев В. В. Мониторинг почв Украины. Концепция, предварительные результаты, задачи / В. В. Медведев. – Харьков : ПФ «Антиква», 2002. – 428 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – К. : Юрид. думка, 2010. – 1288 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/236.php>.
10. Позняк С. П. Чинники ґрунтотворення / С. П. Позняк, Є. Н. Красеха ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 367 с.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за правопорушення у сфері довкілля : Закон України від 05.11.2009 р. № 1708-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 5. – Ст. 44.
12. Тихоненко Д. Г. Еволюція ґрунтів : цикл лекцій / Тихоненко Дмитро Григорович ; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. – Х. : ХНАУ, 2011. – 75 с.
13. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. – Изд. восьмое, перераб. и доп. / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. – Харьков : Одиссей, 2012. – 992 с.

Стаття надійшла до редколегії 16.03.2014.

Гизимчук С., Олейник Е. Предмет незаконного завладения ґрунтовим покривом (поверхностным слоем) земель (ст. 239¹ УК Украины)

Рассматриваются вопросы в части свойств и признаков предмета преступления, предусмотренного ст. 239¹ УК Украины «Незаконное завладение ґрунтовим покривом (поверхностным слоем) земель». Установлено, что указание на плодородие как на исключительный (признак) свойство предмета данного преступления не в полной мере отвечает устоявшемуся в природоведении пониманию свойств почвы. Предложено применить понятие «гумусный горизонт почвы».

Ключевые слова: незаконное завладение, ґрунтовый покров, гумусный горизонт ґрунта.

Hizimchuk S., Oliynyk O. Subject of the crime illegal acquisition of surface soil (surface layer) of land (Art. 239¹ CC)

The proposed paper concerns the issues of definition of the crime under Art. 239¹ CC of «Illegal acquisition of surface soil (surface layer) of land». In contrast to the prevailing theory of criminal law point of view on the subject of recognition of the crime of topsoil, the authors believe that this serves as a humus horizon of the soil. The disadvantages of the concept of

«fertile soil» is the original character of fertility, seasonal soil fertility, complexity issues of qualification of offenses and criminal acts delimitation of administrative offenses. Instead, the term «humus horizon» soil into account its chemical composition, physical structure, depth and suitability for plant growth that contributes to accurate final value qualification of the crime.

Within the humus horizon of the soil can be allocated separate layers (pidhoryzonty), differing humus content, temperature, features flora and fauna. The top layer – humus-active (maybe arable (20–25 cm) or covered with turf (5 cm)), followed by a Humus and ultimately less Humus. Total thickness (depth of) humus horizon depends on the strength of transformative impact terrestrial climatic factors, plant roots and soil fauna. Thus, in the Carpathian Mountains, Carpathians and Transcarpathian region, the soil layer which is represented by brown, sod- brown, podzolic-hleyevymy, meadow brown acid soils capacity humus horizon is 41–70 cm in the forest-steppe zone occupied predominantly black and typical – 71–120 Heavy Duty cm horizons (more than 120 cm) are found only in neerodovaniy Pridneprovskaya valley. The steppe and dry steppe zones dominated by soils with a capacity of 41–70 cm humus horizon (black normal, usual thin, southern, dark chestnut and chestnut soils). Depending on the thickness of the layer removed is actually illegal land act qualifies as an administrative tort (removal of humus humus-active pidhoryzontu) or as the underlying offense (removal of all humus horizon or a large part, the lack of which entails a wind or water erosion). For exact qualifications offense should apply data monitoring land.

The results of these and other monitoring studies provide an opportunity to the law enforcement authorities to correctly determine the thickness of illegally removed first (and currently, stress, absent) humus horizon. Accordingly, it provides an objective legal assessment committed unlawful acts.

Playing major and crucial role in the ability of the soil to ensure the growth of plants, humus is a repository of sulfur, phosphorus, nitrogen, sol-elements. The quantity and quality of humus contents depend on the climatic conditions, the grain size of the soil (clay or silt content fractions), the origin of the soil type of natural vegetation (forest, stepova), redox conditions, and so on.

In addition to the power plant humus counts in the structure of soil structure as glues soil particles and forms a porous corns. The soil becomes loose, well let the water and the air, while holding them.

Keywords: illegal acquisition, surface soil, humus horizon of the soil.